

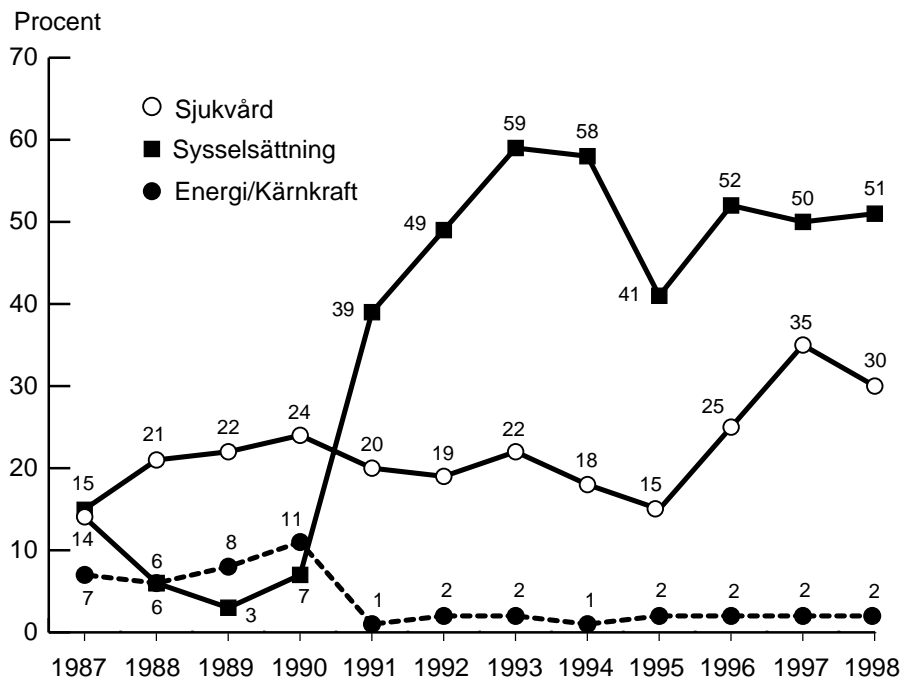
KÄRNKRAFTSOPINIONEN PÅ TRÖSKELN TILL 2000-TALET

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraften var en stor fråga på medborgarnas politiska dagordningen under slutet av 1970-talet och under några år efter Tjernobylyckan 1986. På 1990-talet har kärnkraften dock haft en relativt undanskymd plats på listan över väljarnas viktigaste frågor. Liksom miljöfrågorna har energi- och kärnkraftsfrågor fått lämna plats åt andra mer angelägna problem under 1990-talet, som t ex ekonomin och arbetslösheten (Bennulf 1999). Att kärnkraften var en central fråga i slutet av 1970-talet illustreras av att hela 26 procent av väljarna angav energi/kärnkraft som viktiga frågor för partivalet 1979. Det var en högre andel än för något annat politiskt sakområde. Sysselsättning och skatter kom därefter med endast 18 respektive 17 procent (Holmberg 1981). I senare val har andelen väljare som angivit energi- och kärnkraftsfrågor som viktiga för partivalet aldrig överstigit 3 procent. I valet 1998 var andelen just 3 procent.

Resultaten i figur 1 visar hur kärnkraftsfrågan har uppmärksammats på medborgarnas dagordning år för år sedan 1986. Vi inkluderar sysselsättning och sjukvård för jämförelsens skull. Enkätfrågan som svarspersonerna fick besvara gäller vilka frågor/samhällsproblem de tyckte var viktigast i Sverige idag. Andelen personer som utpekar kärnkraften som en viktig fråga har minskat från 7-11 procent under sent åttiotal till cirka 2 procent under 1990-talet. Sysselsättningen och sjukvården har gått motsatt väg på agendan. Andelen människor som anger sysselsättningen som ett viktigt problem har ökat från endast 3 procent 1989 till 59 procent 1993 och 51 procent 1998. Motsvarande siffror för sjukvården visar på en ökning från 14 procent 1987 till hela 30 procent 1998. Energi- och kärnkraftsfrågorna uppfattades m a o som viktiga samhällsfrågor av nästan lika många människor som sysselsättningen och sjukvården på sent 1980-tal. Under sent 1990-tal befinner sig frågorna inte ens i samma härad. Sysselsättningsfrågorna och sjukvården uppfattas nu som viktiga samhällsproblem av mellan en tredjedel och halva folket medan kärnkraften ses som en viktig fråga av endast 2 procent. Kärnkraften behöver dock inte känna sig övergiven på botten av medborgarnas dagordning. Många andra sakligt sett tunga sakfrågor befinner sig också långt ned på väljaragendan. Martin Bennulfs uppställning i kapitel 2 visar t ex att EU-frågor och skatter endast nämndes av 4 respektive 7 procent som viktiga frågor i SOM-undersökningen 1998.

Figur 1 Medborgarnas dagordning 1987-1998. Andel som anger sysselsättning, sjukvård och energi/kärnkraft som viktiga frågor (procent)

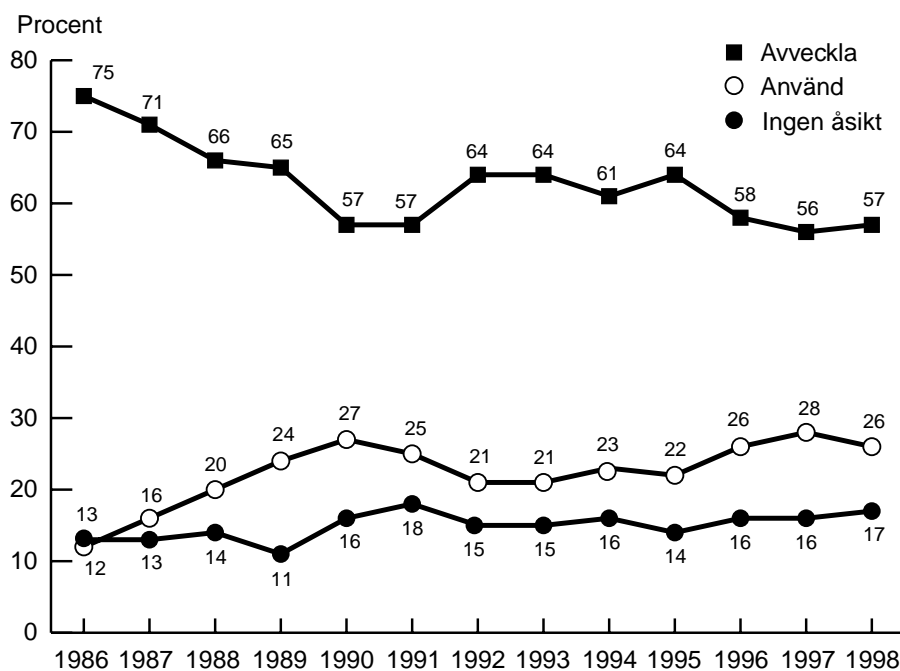

Kommentar: Resultaten har hämtats från M. Bennulfs kapitel.

Kärnkraftens nedgång som viktig fråga på medborgarnas dagordning har sammanfallit med en nedgång i folkopinionen för dem som på lång sikt vill avveckla kärnkraften. Resultaten i figur 2 visar hur stödet för en långsiktig kärnkraftsavveckling minskade drastiskt i övergången mellan åttio- och nittiotalen för att därefter i stort sett vara stabilt. Rutschkanan utför – från 75 procent 1987 till 57 procent 1990 – ger dock en överdriven bild av ras eftersom opinionskurvan börjar strax efter Tjernobylolyckan då kärnkraftsmotståndet var som starkast. Om vi jämför längre tillbaka i tiden, t ex till tiden för folkomröstningen 1980, visar det sig att andelen svenskar som på lång sikt vill avveckla kärnkraften var ungefär lika många då som i

SOM-undersökningen 1998 (58 respektive 57 procent). De intervjufrågor som utnyttjats är olika utformade vilket försvårar mer exakta jämförelser (Holmberg och Asp 1984:288). Men slutsatsen håller. Majoritetsstödet för en långsiktig kärnkraftsavveckling från folkomröstningen 1980 består fortfarande 1998.

Figur 2 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt i Sverige?
Opinionsutvecklingen 1986-1998 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för frågeformuleringen 1998. Svartalternativen 1-2 har klassificerats som avveckla kärnkraften medan svartalternativ 3-4 klassificerats som använda kärnkraften. Resultatet för åren 1986-97 bygger på en annan enkätfråga som ger resultat mycket lika de som 1998 års fråga ger (se Holmberg 1998). Resultatet för 1986 har justerats eftersom enkätfrågan 1986 inte innehöll ett explicit ingen åsikt-alternativ. Det ojusterade resultatet 1986 var; avveckla 84 procent, använda 13 procent, ingen åsikt/vet ej 3 procent.

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

Fråga: "Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?"

Åsikt	1996	1997	1998
avveckla kärnkraften till senast år 2010	22	19	17
avveckla kärnkraften, men använd de 12 kärnkraftsreaktorerna vi har tills de har tjänat ut	31	32	40
använd kärnkraften och förnya de 12 kärnkraftsreaktorerna vi har efterhand så att Sverige i framtiden har 12 reaktorer i drift	18	19	21
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer än 12 i framtiden	6	7	5
ingen bestämd åsikt/vet ej	23	23	17
summa procent	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740
övertikt avveckla	+29	+25	+31

Resultaten i tabell 1 visar mer detaljerat hur medborgarnas åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige sett ut under senare år. En minoritet vill avveckla så snabbt som till det gamla slutdatumet 2010 (17 procent 1998). Den mest populära åsikten är att avveckla kärnkraften, men först när de nuvarande reaktorerna tjänat ut (40 procent). Det sammanlagda stödet för en långsiktig avveckling blir alltså 57 procent. Andelen personer som vill satsa på kärnkraften utgör en minoritet (26 procent). Bland dem vill de flesta förnya reaktorerna efterhand så att vi i Sverige kan behålla tolv kärnkraftsaggregat i drift. Endast en mindre grupp vill satsa på kärnkraften och bygga fler än tolv reaktorer (5 procent).

Åsikterna om den långsiktiga användningen eller avvecklingen av kärnkraften är förhållandevis svagt kopplade till människors socioekonomiska omständigheter. Det har de alltid varit. Några av de svaga samband som finns känns dock igen (se tabell 2). Kvinnor är t ex något mer positiva till en avveckling än män. Jordbrukare

och personer boende på landsbygden och i små tätorter är också mer inställda på en kärnkraftsavveckling än storstadsbor. Däremot återfinns knappast det tidigare sambandet mellan ungdom och kärnkraftsmotstånd. När det gäller den långsiktiga avvecklingen av kärnkraften är opinionsstödet idag lika starkt (kring 56-58 procent) i alla åldersgrupper. Detsamma gäller olika utbildningsgrupper, även om motståndet mot en avveckling är något starkare bland universitetsutbildade än bland de lägst utbildade.

Ett mycket klarare samband återfinns om vi studerar människors partisympatier. Det sambandsmönster som funnits mellan parti och kärnkraftsåsikt ända sedan kärnkraftsfrågan politiserades i mitten av 1970-talet återfinns fortfarande i stort sett intakt. Resultaten i tabell 2 visar att anhängare till centerpartiet och vänsterpartiet är något mer positiva till en avveckling än sympatisörer till folkpartiet, socialdemokraterna och framförallt moderaterna. Jämfört med 1970-talet har moderata sympatisörer relativt sett blivit mer positiva till kärnkraften samtidigt som s-sympatisörer blivit relativt sett mer negativa (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977:90). Anhängare till kristdemokraterna är tillsammans med m-sympatisörer de väljare som är minst positiva till en kärnkraftsavveckling. Men kd-anshängare har en klar opinionsövertikt för en avveckling, 56 procent jämfört med 24 procent för att använda kärnkraften. Bland moderata sympatisörer återfinns en svag opinionsövertikt åt andra hållet, 43 procent för en långsiktig avveckling mot 46 procent för att använda kärnkraften. En sådan opinionsbalans till förmån för en långsiktig användning av kärnkraften är moderaterna ensamma om bland väljarna. Miljöpartiet som inte existerade på 1970-talet rymmer 1998 de mest kärnkraftsnegativa sympatisörerna. Bland mp-sympatisörer vill 80 procent avveckla kärnkraften medan endast 8 procent vill använda den.

Resultaten i figur 3 illustrerar väl att kärnkraften fortfarande är en starkt partipolitiserad bland väljarna, om än på en något lägre nivå än under 1970-talet och vid tiden för folkomröstningen 1980. Siffrorna i figuren är eta-värden som visar graden av samband mellan människors partitillhörighet och kärnkraftsåsikter. Eta kan variera mellan .00 och 1.00. Ju högre värde desto starkare samband. Analysmaterialet har hämtats från valundersökningarna såväl som från SOM-studierna. Utfallet blir mycket överensstämmande. Under 1970-talet höll sig eta-värdet kring .45 med en topp på .49 år 1980. Sedan dess har sambandet mellan parti och kärnkraftsåsikt hållit sig kring .40 i valundersökningarna och kring .37 i SOM-studierna.

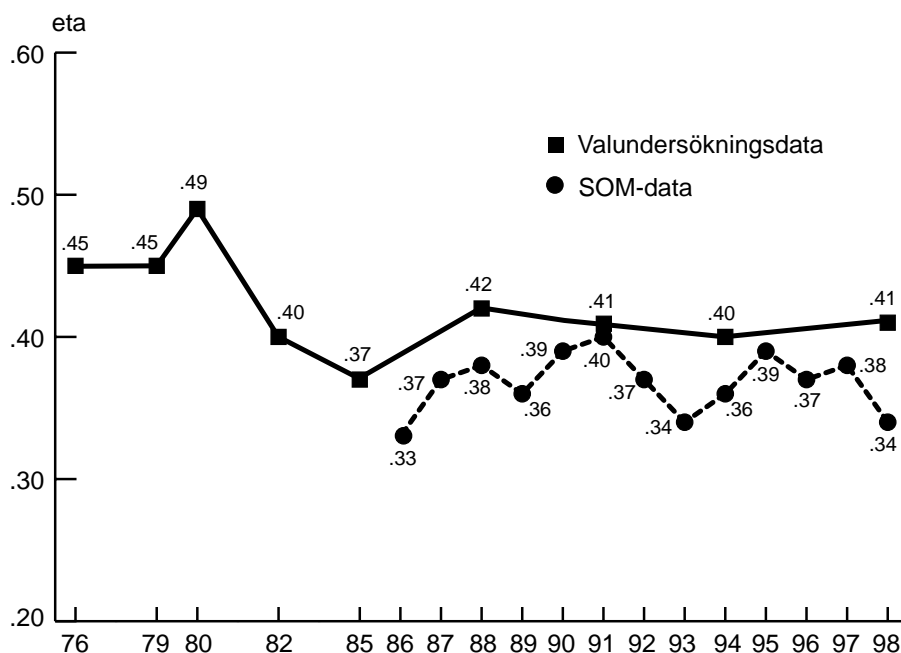
Tabell 2 Avveckla eller inte avveckla kärnkraften på lång sikt efter social och politisk grupptillhörighet (procent)

	avveckla	avveckla inte	ingen åsikt	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
<u>kön</u>						
man	56	33	11	100	855	+23
kvinnor	59	19	22	100	885	+40
<u>ålder</u>						
18-30	57	23	20	100	405	+34
31-60	58	28	14	100	947	+30
61-80	56	25	19	100	322	+31
<u>yrkesgrupp</u>						
arbetare	59	21	20	100	619	+38
tjänstemän	59	30	11	100	623	+29
företagare	49	37	14	100	117	+12
jordbrukare	85	5	10	100	20	+80
studerande	54	22	24	100	207	+22
<u>utbildning</u>						
grundnivå	60	21	19	100	521	+39
mellannivå	54	26	20	100	691	+28
universitet/högskola	60	31	9	100	506	+29
<u>bostadsort</u>						
landsbygd	62	22	16	100	366	+40
tätort	62	19	19	100	267	+43
stad	55	28	17	100	819	+27
storstad	56	30	14	100	251	+26
<u>partisympti</u>						
v	64	18	18	100	224	+46
s	60	21	19	100	580	+39
c	73	12	15	100	66	+61
fp	62	27	11	100	82	+35
m	43	46	11	100	365	-3
kd	56	24	20	100	185	+32
mp	80	8	12	100	101	+72
inget parti	47	24	29	100	107	+23
samtliga	57	26	17	100	1740	+31

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1.

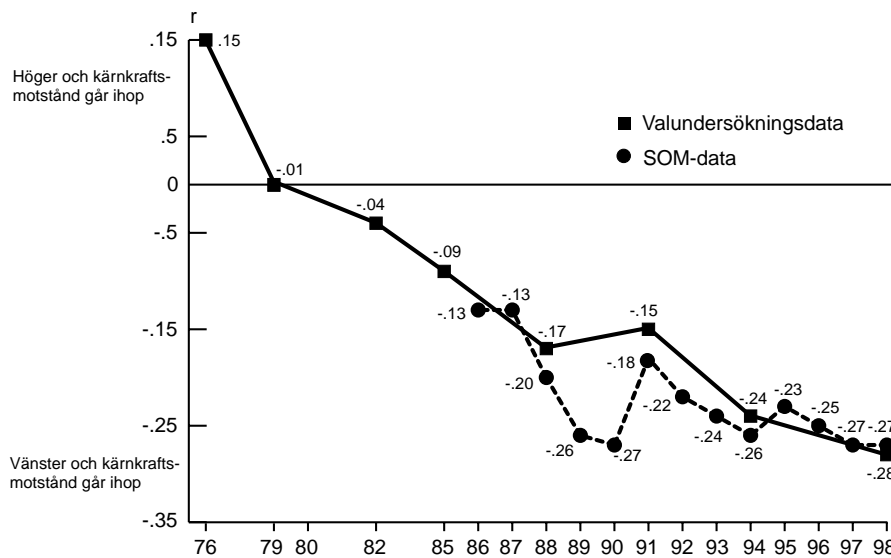
Partisamband av denna storleksordning är sällsynta. Det brukar bara vara vänsterhögerfrågor och EU-frågan som uppvisar så starka kopplingar till partitillhörigheten (Gilljam och Holmberg 1995:144). Det är ingen tvekan om att kärnkraften efter tjugofem års debatt fortfarande är klart partiskiljande bland väljarna.

**Figur 3 Sambandet mellan väljarnas partitillhörighet och kärnkrafts-
åsikt åren 1976-1998 (eta)**

Kommentar: Eta är ett sambandsmått som kan variera mellan .00 (lägt) och 1,00 (högt). Antalet partier (oberoende variabel) har varierat genom åren. De var sex 1976-80, sju 1982-90, åtta 1991-94 och sju 1995-1998. Resultaten blir mycket likartade om vi begränsar analysen till de fem gamla partierna (se Holmberg 1992). I valundersökningsmaterialet har partivariabeln definierats som partival och i SOM-materialet som bästa parti. Kärnkraftsåsikterna (den beroende variabeln) har i valundersökningarna (utom 1976) mätts med en dikotom fråga – för och emot kärnkraft. I SOM-undersökningarna har vi utnyttjat en fråga med fem svarsalternativ 1986-95 och fyra svarsalternativ 1996-98 (se tabell 1).

Figur 4 Sambandet mellan väljarnas kärnkraftsåsikter och självuppskattad vänster-högerposition (r)

Kommentar: Den subjektiva vänster-högerskalan är elvgradig i valundersökningarna och femgradig i SOM-studierna. Väljarnas kärnkraftsåsikter har i valundersökningarna (utom 1976) mätts med en dikotom fråga – för och emot kärnkraft. I SOM-undersökningarna har vi utnyttjat en fråga med fem svarsalternativ 1986-1995 och en fråga med fyra svarsalternativ 1996-1998. (se tabell 1). Korrelationskoefficienten r kan variera mellan -1.00 och +1.00.

Men kärnkraftsfrågans ideologiska förankring har förändrats sedan politiseringen på 1970-talet. Då fanns bland väljarna en svag koppling mellan höger och kärnkraftsmotstånd som snabbt övergick i ett nollsamband mellan vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt. Det talades om att den dominerande vänster-högerdimensionen fått konkurrens av en andra konfliktdimension. Sverige hade begåvats med två okorrelerade konfliktdimensioner – kärnkraften och vänster-höger (Holmberg 1978, Vedung 1979, Petersson 1979, Korpi 1980).

Resultaten i figur 4 visar att den sanningen inte gäller längre. Det tidigare nollsambandet bland väljarna mellan kärnkraftsåsikt och ideologisk vänster-högerposition har under 1990-talet förbytts i ett relativt klart samband mellan kärnkraftsmotstånd och vänsterposition. Korrelationen (r) mellan svarspersonernas subjektiva

vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt var $-.27/- .28$ i både valundersökningen och SOM-studien 1998. I valundersökningarna 1979 och 1982 var motsvarande korrelation $-.01$ respektive $-.04$. Förändringen är så påtaglig att det inte längre går att tala om kärnkraften som en konfliktfråga på tvärs mot vänster-högeruppdelningen. Den alternativa kärnkraftsdimensionen har börjat sammanfalla med den gamla vänster-högerdimensionen.

Tabell 3 Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagens ledamöter och väljare i frågan om kärnkraftens långsiktiga avveckling (procent)

Fråga: "Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften."

svarsalternativ	riksdags- ledamöter	väljare
mycket bra förslag	41	22
ganska bra förslag	28	30
varken bra eller dåligt förslag	8	15
ganska dåligt förslag	10	17
mycket dåligt förslag	12	13
vet ej	1	3
summa procent	100	100
antal personer	329	1818
andel bra förslag	69	52

Kommentar: Riksdagsundersökningen genomfördes senhösten 1998 under ledning av Martin Brothén (1999). Väljardata kommer från 1998 års valundersökning. Resultaten för väljarna omfattar samtliga svarspersoner, d v s även icke-röstare. Frågan ingick också i 1998 års SOM-undersökning med följande resultat: Andel bra förslag, 47 procent, andel varken eller 21 procent, andel dåligt förslag 29 procent och andel inget svar 3 procent.

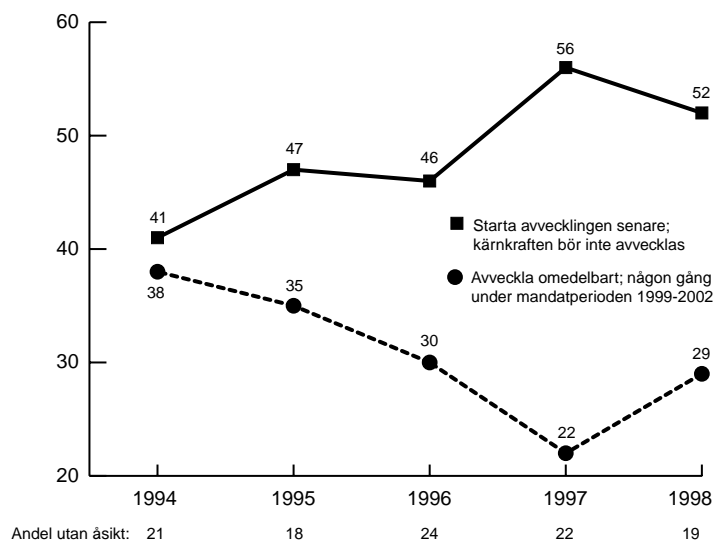
Om vi jämför hur inställningen till kärnkraften har förändrats i riksdagen och bland folket visar det sig att opinionen i båda fallen blivit mer positiv. Andelen kärnkraftsmotståndare har minskat både i riksdagen och bland väljarna i de representationsundersökningar som vi genomfört 1985, 1988, 1994 och 1996 (Esaiasson and Holmberg 1996). Andelen personer som på frågan "Behålla kärnkraften, även efter 2010" svarade `dåligt förslag`, dvs som var emot att använda kärnkraften efter år 2010 var bland ledamöterna 54 procent 1985, 62 procent 1988, 54 procent 1994 och 38 procent 1996. Motsvarande andelar kärnkrafts-

motståndare har hela tiden varit lägre bland väljarna, 48 procent 1985, 44 procent 1988, 36 procent 1994 och 28 procent 1996 (Holmberg 1997:144). Väljaropinionen har gått före och riksdagen har följt efter – ett vackert exempel på en folkstyrd representationsprocess.

Mönstret med en riksdagsopinion som är mer negativ till kärnkraften än väljarna går igen också 1998 (se tabell 3). I 1998 års valundersökning frågade vi: "Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften". Andelen väljare som svarade att det var ett bra förslag var 52 procent, alltså en knapp majoritet. Motsvarande andel var klart högre i en enkät som Martin Brothén genomförde med riksdagsledamöterna senhösten 1998. Bland ledamöterna var det 69 procent som ansåg att det var ett bra förslag att långsiktigt avveckla den svenska kärnkraften (Brothén 1999). Åsiktsöverensstämmelsen mellan väljare och vald är m a o inte överdrivet stor i kärnkraftsfrågan. Jämfört med andra sakfrågor ligger den nära medelvärdet (Holmberg 1999). Men majoriteten bland riksdagsledamöterna var i alla fall överens med majoriteten bland väljarna att kärnkraften på lång sikt skall avvecklas i Sverige.

Figur 5 När bör kärnkraftsavvecklingen inledas? (procent)

Fråga: "Det kan diskuteras när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt din åsikt när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?"

Resultaten är inte lika idylliska när det gäller den stora stridsfrågan i svensk kärnkraftsdebatt, nämligen när kärnkraftsavvecklingen skall inledas. Beslutet att starta avvecklingen under mandatperioden 1995-98 hade aldrig något stöd i folkopinionen. SOM-undersökningarnas mätserie visar att det ända sedan 1994 funnits en opinionsövertikt emot en tidig avvecklingsstart. Andelen personer som var negativa till att inleda avvecklingen under perioden 1995-98 var 56 procent hösten 1997 mot endast 22 procent som var för. Resultaten i figur 5 visar att opinionsläget var ungefär detsamma hösten 1998. En något mindre majoritet (52 procent) motsätter sig en avvecklingsstart under perioden 1999-2002 medan andelen för är 29 procent. Andelen personer utan åsikt håller sig kring 20 procent, ungefär samma andel som inte kan ta ställning till kärnkraftens långsiktiga avveckling.

Tabell 4 Åsikter om avvecklingsstarten 1998 (procent)

Fråga: "Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?"

avvecklingsstarten	bästa parti							inget parti	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
omedelbart	18	10	20	5	5	10	39	23	13
någon gång under perioden 1999-2002	21	19	33	17	6	16	25	23	16
avvecklingen bör starta senare	22	29	24	43	33	29	18	20	28
kärnkraften bör inte avvecklas	15	21	8	22	44	26	8	4	24
ingen bestämd åsikt/vet ej	24	21	15	13	12	19	10	35	19
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	224	580	66	82	365	185	101	107	1740
övertikt senare/inte avveckla	-2	+21	-21	+43	+66	+29	-38	-22	+23

Kommentar: Frågeformuleringen för det andra svarsalternativet gällde perioden 1995-1998 under åren 1994-1997

Det finns endast två grupper av partisympatisörer som uppvisar en klar övervikt för att kärnkraftsavvecklingen bör starta under den kommande mandatperioden. Och de grupperna är sympatisörer till miljöpartiet och centerpartiet. Klart över hälften av mp-anhängare är för en avvecklingsstart under perioden 1999-2002 (64 procent) medan 18 procent är emot (se tabell 4). Opinionsläget är något mindre entydigt bland c-sympatisörer med 53 procent för en tidig avvecklingsstart och 32 procent emot. Vänsterpartiets sympatisörer är splittrade mitt i tu med endast en svag övervikt för att påbörja avvecklingen under de närmaste åren (39 procent för vs 37 procent emot). Övriga partiers sympatisörer uppvisar klara opinionsövervikt mot att starta kärnkraftsavvecklingen under åren 1999-2002. Mest tydligt bland moderata sympatisörer men också bland sympatisörer till socialdemokraterna. Hälften av socialdemokraternas sympatisörer motsätter sig att påbörja kärnkraftsavvecklingen under åren 1999-2002. Endast 29 procent är för. Regeringen har alltså varken folkopinionen eller det egna partiets sympatisörer med sig på en avvecklingsstart under de närmaste åren.

Beskedet från svenska folket inför 2000-talet är – avveckla kärnkraften, men börja inte nu.

Litteratur

Bennulf, Martin 1999. Kapitel i föreliggande volym

Brothén, Martin 1999. *Riksdagskandidat 1998. Dokumentation*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Esaiasson, Peter och Holmberg, Sören 1996. *Representation From Above: Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.

Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Holmberg, Sören 1978. "Kärnkraften och vänster-högerdimensionen. Konfliktlinjer i svensk politik". *Statsvetenskaplig tidskrift* 81: 67-77.

Holmberg, Sören 1981. *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.

- Holmberg, Sören 1992. "Kärnkraften – ett seglivat stridsäpple". I Holmberg, S. och Weibull, L. (red). *Trendbrott*. SOM-rapport nr 8. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 1997. "Den seglivade kärnkraftsfrågan". I Holmberg, S. och Weibull, L. (red). *Ett missnöjt folk*. SOM-rapport nr 18. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 1998. "Avveckla kärnkraften, men börja inte nu". I Holmberg, S. och Weibull, L. *Opinionsamhället*. SOM-rapport nr. 20. Göteborgs universitet: : SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 1999. *Representativ demokrati*. SOU 1999.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören , Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Korpi, Walter 1980. "Kärnkraften och politikens dimensioner". *Sociologisk forskning*. Nr 3-4.
- Petersson, Olof 1979. *Regeringsbildningen 1978*. Stockholm: Raben & Sjögren, 1979.
- Vedung, Evert 1979. "Kärnkraften ger en ny blockbildning i politiken". *Tvärsnitt*, nr 1.